

13. Liakh, V. 2009. "Suchasne informatsiine suspilstvo: novi vymiry ljudskoho isnuvannia" [Modern Information Society: New Dimensions of Human Existence]. *Informatsiine suspilstvo u sotsialno-filosofskii retrospektyvi ta perspektyvi*. Kiev: TOV «XXI stolittia: dialoh kultur»: 46-111.

14. Orokhovska, L. 2015. "Mediakultura yak faktor bezpeky rozvytku multykulturnoho suspilstva" [Media culture as a factor of safe development of a multicultural society]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Seriya: Filosofiia. Kulturolohiia*, 2 (15): 49-53.

15. Iahodzynskyi, S. 2011. "Movna hra yak sposib instytusializatsii sotsialnykh merezh" [The language games as mode institutionalization of the social network]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Seriya: Filosofiia. Kulturolohiia*, 1(13): 88-92.

16. Onopryenko, V. 2011. "Poniatye «ynformatsionnaia bednost» v kontekste hlobalyzatsyy" [The Notion of "Information Poverty" in the Context of Globalization]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Seriya: Filosofiia. Kulturolohiia*, 1 (13): 19-22.

Л. Г. Дротянко

КОММУНИКАЦИИ В СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЯХ И ФЕНОМЕН МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМА

В статье исследуются проблемы взаимовлияния коммуникационных процессов в сетях Интернета и феномена мультикультурализма в условиях глобализации, существенно усиливающейся использованием информационно-коммуникационных технологий. Показано, что информационная революция охватила все сферы бытия социума, существенно повлияв на экономические, социально-политические, культурные трансформации, основой которых выступают коммуникационные процессы. Последние в значительной степени определяются функционированием Всемирной паутины, в которой формируются более локальные социальные сети. Огромные возможности ИКТ усиливают мультикультурные процессы в условиях глобализации. В то же время глобализация осуществляет обратное влияние на характер коммуникаций в социальных сетях Интернета.

Ключевые слова: информационно-коммуникационные технологии, социальные сети, Интернет, социальные коммуникации, язык коммуникаций, мультикультурализм, глобализация.

L. Drotianko

SOCIAL NETWORKS COMMUNICATIONS AND MULTI-CULTURALISM PHENOMENON

Introduction states that the creation of the Internet leads to the unification of social networks' communication norms and rules, as well as to the development of an artificial language of communication. They facilitate the communication of different nations' representatives in the globalization and multiculturalism context. **The aim** of the article is to identify the mutual influence of communication processes in social information networks and the multiculturalism phenomenon. The socio-cultural approach **methodology** was used to study the social information networks communication peculiarities within the context of cultural transformations. The linguistic means of communication of cultural content were investigated through the method of cultural-semantic analysis. **Research results** substantiate that the language of communication in various Internet spheres social networks differ both in form and in content. However, the information and communication technologies language uses common characteristics such as emoticons, which affect emotions and feelings. Different information networks keep the same meaning for those characteristics, which makes them understandable for all users alike. The problems of social networks communication in the conditions of multiculturalism are also revealed. They relate to the existence of not one, but several variants of English language (American, Indian, Australian, etc.). **Discussion** deals with the research results of the philosophers and scientists who to some extent touched upon the problems of social networks communication such as S. Huntington, M. Castells, D. Ivanov, V. Lyakh, L. Orokhovskaya, V. Onoprienko, S. Yagodzynski. The differences between the results obtained by the author of the article and the indicated researchers are shown. **Conclusion** indicates that the use of computer information technologies lead to the Internet communications specific language formation. It allows the Network users to understand each other through the words, signs, symbols in multiculturalism environment. People learn to make common ideas and interests.

Keywords: information and communication technologies, social networks, Internet, social communications, language of communication, multiculturalism, globalization.

УДК 1 (091) 155.7

Л. Г. Конотоп

РЕЛІГІЙНА СВІДОМІСТЬ І СУБ'ЄКТИВНІСТЬ: МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Анотація. Стаття присвячена аналізу релігійної свідомості, релігійного досвіду у взаємопов'язаності із суб'єктивністю людини. Актуальність цієї проблеми полягає в тому, що сьогодення України демонструє поширення нетрадиційних релігійних культів та рухів. Тому особливо важливим постає питання щодо формування особистісно-сислової природи людини, її цінностей і смислів, її орієнтацій та життєвої спрямованості. У цьому зв'язку вводиться поняття «життєвого простору» людини. Йдеться про можливості розробки методології дослідження релігійної свідомості й релігійного досвіду, розкриття процесів формування релігійної свідомості як на індивідуальному рівні (в межах людської суб'єктивності), так і на рівні соціуму. Робиться висновок, що сучасний релігійний досвід містить у собі як когнітивно-афективний, так і регулятивний рівні. Дослідження сислової «завантаженості» релігійного досвіду передбачає ретельний аналіз суб'єктивності людини, її унікальної спрямованості та біографії, її внутрішніх детермінант.

Ключові слова: філософія, релігія, релігійний досвід, релігійна свідомість, людина, особистісно-сислова природа, соціум, духовність, орієнтації, цінності

Вступ

Сьогодення України характеризується постійними змінами в соціумі. Це пов'язано з нестабільною економічною і політичною ситуацією та військовими діями на східних територіях. Релігійна ситуація теж визначається певною мінливістю, що пов'язано з достатнім поширенням нетрадиційних релігійних культів та рухів у нашій

країні. Безперечно, релігія відіграє визначальну роль в ідеологічній підсистемі традиційного суспільства. Але ця роль змінюється в пост-традиційних соціальних системах, які ґрунтуються на іншому усвідомленні граничної абстракції. У певному розумінні динаміка граничної абстракції відбувається в такий спосіб, що поступово знищується відділення її конкретно-чуттєвих

характеристик від абстрактно-всезагальних. У світських ідеологіях пост-традиційних соціумів гранична абстракція наповнюється новим змістом. Іншими словами, трансцендентний Абсолют починає усвідомлюватися як дійсна людина, яка наділена абсолютними правами та нескінченними можливостями. Слід зазначити, що таке нове розуміння граничної абстракції має свої недоліки. Відбувається відхід від розгляду природи людини як цілісності, така цілісність, у багатьох випадках, підміняється або соціальними ролями людини, або її професійною активністю, які й «закривають» інші можливості для самовиразу та самоідентифікації. Сучасна українська дослідниця Н. Сухова у статті «Проблеми збереження людяності в процесі суспільного розвитку: ХХ-ХХІ століття» зазначає: «Людина ХХІ століття поступово занурюється в інформаційний світ, в якому всі явища та події можуть стати темою репортажу. Будучи найціннішим товаром, інформація стає інструментом для маніпуляції свідомістю людей. Місце сакралізованого Космосу займає сенсація, стаючи ідолом для сучасної людини. ЗМІ нової епохи стають стратегічною зброєю гонки споживання, ілюзією бідних і спокусою слабких. Вічне шекспірівське питання («Бути чи не бути?») на сьогодні постає перед нами у вигляді збереження людяності в інформаційну добу. Це питання наскрізно проходить через життя кожної історичної епохи, еволюції та культури людства загалом як філософська ситуація «олюднення» та «розлюднення» (Сухова, 2017: 124). Сучасні умови глобалізації активізують виникнення різноманітних форм релігій та моделей релігійного досвіду, а також збільшують впливи на формування релігійної свідомості. Але в західноєвропейській культурі спостерігаються, з одного боку, процеси секуляризації та уніфікації релігійних вірувань, а з іншого – відродження інтересу до релігії та формування нових форм релігійності. Особливо актуальності набуває проблема головних особливостей релігійної свідомості, релігійного досвіду для прояснення загальної релігійної ситуації.

Мета і завдання

Метою статті є розкриття особливостей релігійної свідомості, релігійного досвіду, їхньої особистісно-сміслові природи у взаємопов'язаності із суб'єктивністю людини.

Методологія дослідження

Проблема релігійної свідомості, релігійного досвіду розглядалася в працях М. Бахтіна, М. Бубера, Ю. Габермаса, Е. Левінаса та ін. Існує значна кількість філософських інтерпретацій поняття «свідомість» мислителями Античності (Аристотель, Парменід), Середньовіччя (Аврелій Августин, Тома Аквінський), Нового часу (Р. Декарт, Г. Гегель). Свідомість постає одним із головних об'єктів філософії ХХ ст. (М. Гайдеггер, Е. Гуссерль, Д. Деннет, Т. Нагель, Г. Патнем, Б. Рассел, Дж. Сьорль). Еволюція і функціонування релігійної свідомості аналізується в працях М. Бердяєва, В. Джеймса, Е. Дюркгайма, М. Еліаде, Е. Тайлора, Дж. Фрезера та ін. Аналіз релігійності як однієї з

якостей психіки людини здійснили З. Фройд, Е. Фромм, В. Франкл. Але проблема релігійної свідомості й релігійного досвіду не розглядалася у взаємопов'язаності із суб'єктивністю людини. Загальною методологією дослідження релігійної свідомості, релігійного досвіду в різні історичні періоди виступає філософсько-соціальна теорія, яка формулює принципи осмислення розвитку соціуму загалом. Головною методологічною вимогою у дослідженні релігійної свідомості є розгляд історії цього феномену як частини історії суспільства. Роль релігії постійно змінюється, як змінюється й сама релігійна свідомість – вони детерміновані певними економічними і соціокультурними умовами. Залежність релігійної свідомості від цих факторів не є безпосередньою, особливо в інформаційному суспільстві. Фундаментальним принципом методології є принцип історизму, який дозволяє розкрити, як виникла релігійна свідомість, як вона розвивалася. Важливим є і структурний метод, який дозволяє зосередити дослідницьку увагу не на змінах, що відбуваються в релігійній свідомості, релігійному досвіді, а на тому, що є стрижнем цих явищ. Центральним елементом методології дослідження є міждисциплінарний підхід, який дозволяє об'єктивно висвітлити сутність релігійної свідомості. Ми виходимо з філософсько-соціальної теорії, згідно з якою дослідження релігійної свідомості є одним із моментів системного підходу до соціуму.

Результати

Самосвідомість людини сучасного Заходу, в окремих випадках, негативно впливає на сучасні глобальні процеси, які іноді розглядаються західним співтовариством під кутом зору тільки власних інтересів, але не інтересів та потреб цілого людства. Особливістю взаємозв'язку релігії й соціальних трансформацій в Україні є їхня значна самостійність у відношенні однієї до іншої, що обирає форму антагоністичних відносин. Особливо яскраво ця характеристика висвітлювалася в ХХ столітті. Уявлення про граничну абстракцію, трансцендентний Абсолют у традиційному суспільстві було підмінене положенням про матеріальну дійсність, що постійно перебуває в розвитку та на вищому рівні цього розвитку постане найсправедливішою соціальною організацією.

Щодо конкретизації цієї граничної абстракції в економічній і політичній сферах, то вона призводила до розуміння сутності людини тільки як засобу в процесі створення гармонійного та справедливого соціуму. Але в ставленні до людини можна було проявляти несправедливість – тому що людина розглядалася як засіб, тобто як мінлива. Український дослідник В. Буяшенко у статті «Цивілізаційний поступ в умовах глобалізації» зазначає: «Водночас зі збільшенням світового простору відбувається зменшення реального індивідуального простору людини – відбувається криза індивідуальної ідентичності. З одного боку, перед людиною відкривається глобальний простір, у межах якого вона може реалізувати свої можливості і прагне віднайти найкращі засоби задля цього: прагне отримати поліваріантну освіту, створює

широке комунікаційне коло, обирає для власного проживання такий регіон, де запит на її здібності буде максимальним. Отже, відбувається процес індивідуалізації людини. Вона згодом набуває ознак універсальності, «одномірності» (Г. Маркузе) і постає як абстрактний людський індивідуум, як носій певних навичок, прав і свобод, а її конкретне тіло (територія) має випадковий характер. Головна її цінність та смислотворюючий елемент - самовизначення і автономія - починають розвиватися, і «принцип примусу» (Адорно) начебто перетікає з видової ідентичності до індивідуальної. Отже, з другого боку, людина втрачає свою видову ідентичність з певним родом, колективом, культурним простором, де її життя черпало сенс. Разом із цією втратою вона починає втрачати можливість реально оцінити свою нову свободу» (Буященко, 2005: 125).

Соціальні трансформації сучасного українського суспільства у напрямі більш гармонійного співвідношення соціальних підсистем потребують такого ідеологічного обґрунтування, яке мало би своєю основою нове розуміння граничної абстракції, яка містила би у собі момент конкретності, тобто суб'єктивності, але не розчиняло би усвідомлення людини як цілісності, що є характерною ознакою сучасної західноєвропейської культури. Такий підхід, на нашу думку, формується в сучасній релігійній свідомості, у світських ідеологічних й ідейних концепціях і теоріях, а також у межах філософсько-релігійної свідомості. Йдеться про впливи на людину сучасного періоду швидких і радикальних соціальних перетворень, які й ставлять проблему аналізу сучасної релігійності, її головних характеристик. Релігійний досвід людини особливим чином є включеним до соціуму та стабільно функціонує в ньому. Релігійний досвід поєднує у собі ірраціональні почуття та переживання, життєві орієнтири і цінності, особистісні смисли, що й дозволяє людині безпосередньо співвідносити дійсний світ і його суб'єктивну модель, поза логічними процедурами, виключно на ґрунті релігійної віри (М. Еліаде). Але, на жаль, і дотепер в українському релігієзнавстві відсутні дослідження особистісно-сислової природи релігійного досвіду. Аналіз сислової організації релігійного досвіду набуває особливої актуальності, яка пов'язана з дослідженням його функцій у цілісному життєвому просторі особистості, який упродовж століть був і залишається одним із головних регуляторів суспільного життя. У цьому аспекті особливою проблемою постає системне багаторівневе описання сислової організації сучасного релігійного досвіду, який містить у собі як

когнітивно-афективний, так і регулятивний рівні. Дослідження сислової «завантаженості» релігійного досвіду передбачає ретельний аналіз суб'єктивності людини, її унікальної спрямованості та біографії, внутрішніх детермінант. У сьогоденні дослідження сислової конструкції релігійного досвіду пов'язано з обґрунтуванням і розробкою методологічного підходу до релігійних явищ у цілому, основою якого є принцип додатковості різноманітних пояснюючих схем, що синтезує методи пізнання гуманітарних і природничих наук, ідеї герменевтики, феноменології, психології.

Систематизація положень українських і зарубіжних філософів, релігієзнавців, психологів дозволяє говорити про релігійний досвід людини як систему особистісних смислів людини, яка репрезентована на несвідомому і свідомому рівнях, містить афективний і когнітивно-регулятивний аспекти; релігійні уявлення – процеси смислокладання, релігійні орієнтації – усвідомлені смисли, переживання релігійного досвіду – трансцендування та інсайт. Фактично, релігійний досвід цілісно виявляється в унікальній та неповторній події – «зустрічі» з Божественною реальністю, співвіднесенням релігійної події з життєвим досвідом людини відбувається завдяки таким характеристикам досвіду як трансцендентність-імманентність; подія-цілісність; раціональне-ірраціональне; знак-символ. Події релігійного досвіду виконують у житті людини екзистенціальні, комунікативні, регулятивні та ін. функції. Слід також виділити, що суб'єктивність людини, яка визначається індивідуально-психологічними і біографічними характеристиками, здійснює взаємозв'язок між особистістю і релігійними вимірами її життєвого простору. Під поняттям «життєвий простір» у цьому випадку, на нашу думку, слід розуміти – досвід дитинства людини, її світонастанову та самоідентифікацію, світоглядні орієнтири і характеристики, зміст релігійних уявлень, релігійно-моральнісні настанови, емоційна лабільність у поєднанні з зовнішнім самоконтролем.

ґрунтом для сучасного релігійного досвіду є уявлення-вірування, які й визначають провідні особистісно-релігійні смисли та різновиди організації релігійного досвіду. Йдеться про діалогічно-особистісне ставлення до Бога, Вищої реальності; особливий стан злагоди людини з самою собою, з іншими людьми, з Богом, зі світом; пізнання неосяжних можливостей Всесвіту і власної потенційності; взаємодія з трансцендентним і активне перетворення граничних ситуацій. Сучасний релігійний досвід віруючих в Україні є пов'язаним зі смислами і цілями їхнього повсякденного життя, з пріоритетом теїстичних ідей, що визначають смислові та часові перспективи людини, але містять також і язичницькі та міфологічні вірування. Сучасна філософія, сучасне релігієзнавство характеризуються особливою увагою до проблем, які пов'язані зі специфікою буття людини в світі, її внутрішніх закономірностей, її унікальності, неповторності, цілісності та самоцінності. Безперечно, ці питання неможливо

розглядати поза характеристиками релігійного досвіду людини, який є включеним у процес освоєння, засвоєння та присвоєння оточуючого світу, що породжує особливий тип світосприйняття. Релігійний досвід є ґрунтом для особливих світоглядних конструктів, він опосередковує смисли та цілі життя людини, а також у ньому репрезентовано конкретний менталітет, систему міжособистісних відносин, конкретні національні цінності та орієнтири.

Що стосується сучасної психології, в якій дослідження релігійного досвіду відносяться до різних напрямів (духовно-релігійний, трансперсональний, науковий та ін.), то він розуміється, головним чином, як релігійні переживання і почуття. На нашу думку, релігійний досвід є синтезом раціонального й ірраціонального, такою особливою формою знання, що співвідноситься з поняттям «нераціонального», яке пов'язує його дослідження з проблемою можливостей і кордонів розуму в пізнанні, у вияві глибинних основ самопізнання людини. У зв'язку із цим, слід підкреслити значущість теорій походження релігійності – наявності (С. Токарев, Д. Угринович) і відсутності нерелігійного періоду (М. Бердяєв, П. Флоренський); концепції еволюції релігійної свідомості як природного феномену (Д. Деннет); когнітивні можливості (П. Буайє); особливості людської психіки (А. Садейян). Релігійна свідомість має особливу діалогічну природу, яка міститься у рефлексивному спілкуванні людини із самою собою завдяки персоніфікації внутрішніх процесів у сферу священного. У процесі такого діалогу здійснюється пошук відповідей на екзистенціальні питання та формування певної світоглядної позиції. Окрім того, виявляється специфіка релігійного усвідомлення віри в священну сутність, яка персоніфікується в імені Бога (Ісуса Христа, Яхве, Аллаха, Зороастра та ін.). При цьому ідея «священного» містить у собі святість і силу, є аксіологічною і метафізичною структурою в свідомості, але структурою символічною, містичною і надраціональною.

Діалогічність релігійної свідомості є такою характеристикою, яка формується в процесі еволюції людства завдяки природнім особливостям людської психіки. Системоутворюючою компонентою смислової організації релігійного досвіду є релігійні уявлення – вірування-знання про Божественну реальність, а релігійні уявлення мають своє концентроване висвітлення на рівні узагальнення священних релігійних символів. Так, розуміння смислу інваріантного для більшості релігій поняття «Бог» висвітлює різні рівні релігійного досвіду – для віруючих людей Бог є символом власних можливостей людини, для невіруючих – символом влади. Сучасна людина характеризується релігійними орієнтаціями, що містяться в її суб'єктивності – її віра є невід'ємною від знання і містить великий спектр особистісних смислів: екзистенціальну довіру до Бога; єдність Бога, природи і людини; невідомі та неосяжні закономірності світу і особливості власної психіки; віра у власні сили. Подія релігійного досвіду – це особистісний міф, який надає об'єктам вірувань

психологічну достовірність, осмисленість. Співвіднесення релігійної події з повсякденністю здійснюється у межах суб'єктивності через триаду «знак-значення-символ».

Висновки

Для подальших досліджень релігійної свідомості, релігійного досвіду, суб'єктивності як такої, слід звернути увагу на модель релігійного досвіду людини, який пов'язаний з духовними характеристиками особистості, її активності як суб'єкту власного релігійного досвіду, що виступають головними напрямками, її психологічними детермінантами. Духовні можливості людини визначаються всім контекстом культури, з одного боку, а також нескінченним розмаїттям зв'язків та взаємовідносин людини з іншими людьми, з іншого боку, містять здатність людини до віри, у тому числі й релігійної. Важливими компонентами духовних можливостей є не тільки спрямованість і ціннісно-сміслова організація особистості, але й її компетентність. Компетентність висвітлює загальний рівень інтелектуального, моральнісного, естетичного розвитку людини. Дослідження динаміки системи релігійно-моральнісних смислів у соціумі дозволяє розкрити закономірності й тенденції еволюції релігійного досвіду особистості. Інтегративною основою релігійного досвіду є система релігійно-особистісних смислів, яка включає релігійні уявлення, релігійні орієнтації, переживання події релігійного досвіду.

Список літератури

1. Абельс Х. Интеракция, идентификация, презентация. Введение в интерпретативную социологию / Х. Абельс. – СПб.: Алетей, 1999. – 261 с.
2. Абульханова-Славская К. А. Мировоззренческий смысл и научное значение категории субъекта / К. А. Абульханова-Славская. – Российский менталитет: вопросы психологической теории и практики. – М.: Институт психологии РАН 1997. – С. 56-74.
3. Абульханова-Славская К. А. Психологические и жизненные потери личности. (К проблеме экологии человека) / К. А. Абульханова-Славская. – Наука и человечество. 1992-1994. – М.: Знание, 1994. – С. 224-225.
4. Агафонов А. Ю. Человек как смысловая модель мира / А. Ю. Агафонов. – Самара, 2000. – 336 с.
5. Буяшенко В. В. Цивілізаційний поступ в умовах глобалізації спроба: теоретико-методологічного аналізу / В. В. Буяшенко. – Вісник Національного авіаційного університету. – Серія: Філософія. Культурологія. – 2005. – № 2. – С. 122-128.
6. Сухова Н. М. Проблема збереження людяності в процесі суспільного розвитку: XX-XXI століття / Н. М. Сухова. – Вісник Національного авіаційного університету. – Серія: Філософія. Культурологія. – 2017. – №1 (25). – С. 123-126.
7. Berger P. L. The Heretical Imperative / P. L. Berger. – N.Y.: Basicbooks, 1979. – P. 32-65.
8. Berger P. L. Zur Dialektik von Religion und Gesellschaft. Elemente einer soziologischennTheorie / P. L. Berger . – Frankfurt: Peter Lang, 1973. – P.26.
9. Berger P. L. Auf den Spuren der Engel / P. L. Berger . – Frankfurt: Suhrkamp Verlag, 1981. – P. 66.
10. Durkheim E. Elementary Forms of the Religions Life / E. Durkheim. – Glencoe: Glencoe H.Ltd., 1984. – P. 228-229.
11. Giorgi A. Towards an integrated approach to the study of human problems. / A. Giorgi. – Saybrookreview. – 1990. – vol. 8. – P. 111-126.
12. Good W.J. Religion Among the Primitives / W.J. Good . – N.Y.: Basicbooks, 2005. – P. 33-56.
13. Greely A. Religion. A Cacular Theory / A. Greely.– London:V&G, 1982. – P 2.-60.

14. Luckman Th. *Das Problem der Religion in der modernen Gesellschaft* / Th. Luckman. – Freiburg: Peter Lang, 1993. – P. 20-79.

15. Maslow A. *Religions, Values and Peak-Experiences* / A. Maslow. – New York: W.W. Norton, 2008. – P. 12-90.

16. May R. *The cry for myth* / R. May. – N.Y.: W.W. Norton, 1991. – P. 5-67.

17. Parsons T. *Durkheim on religion revisited: another look at the elementary forms of religion life?* / T. Parsons. – *Beyond the classics? Essays in the scientific study of religion* / Ed. C. Glock, P. Hammond. – N.Y.: G.W.W. Norton, 2007. – P. 156-180.

18. Soeffner H. G. *Literaturbesprechung zu Schutz u. Luckmann: Strukturender Lebenswelt* // H. Soeffner. – *Kolner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*. – H4. – Stuttgart: Stuttgart Universität, 1987. – P. 800-802.

19. Waardenburg J. *The study of religion in today's world* / J. Waardenburg. – *Religion in today's world from 1945 to the present day* / Ed. By Whaling F. – Edinburgh: Clark, 1987. – P. 335-364

20. Yinger J.M. *Religion Society and the Individual* / J. M. Yinger. – N.Y.: Basicbooks, 2015. – P. 56-60.

References

1. Abel's, X. 1999. *Ynterakcyya, ydentyfikacyya, prezentacyya. Vveden'ye v ynterpretatyvnyyu socyologyyu* [Interaktion, identification, presentation. Introduction in interpretive sociology]. SPb.: Aletejya.

2. Abul'xanova-Slavskaya, K. 1997. *My'rovozzrenchesky'j smysl y' nauchnoe znachenye kategorii subekta* [The Ideological Meaning and Scientific Value of the Category of the Subject]. Moscow: Ynstytut psichology' y'.

3. Abul'xanova-Slavskaya, K. 1994. *Psychologycheskiye y zhyznennye potery lychnosti. (K probleme ekologyy' cheloveka)* [Psychological and Life Waste of Personality. (To the Problem of Human Ecology)]. Moscow: Znany'e.

4. Agafonov, A. 2000. *Chelovek kak smyslovaya model' myra* [Man as a Semantic Model of the World]. Samara.

5. Buyashenko, V. 2005. "Cyvilizacijnyj postup v umovax globalizaciyi: sprobа teoretyko-metodologichnogo analiz"

[Civilizational Progress in the Conditions of Globalization: the attempt of Theoretical and Methodological Analysis]. *Visnyk Nacional'nogo aviacijnogo universytetu. Seriya: Filosofiya. Kul'turologiya*, 2: 122-128.

6. Suxova, N. 2017. "Problema zberzhennya lyudyansti v procesi suspil'nogo rozvytku: XX-XXI stolitya" [The problem of preserving humanity in the process of social development: XX-XXI centuries]. *Visnyk Nacional'nogo aviacijnogo universytetu. Seriya: Filosofiya. Kul'turologiya*, 1(25): 123-126.

7. Berger, P. 1979. *The Heretical Imperative*. N.Y.: Basicbooks.

8. Berger, P. 1973. *Zur Dialektik von Religion und Gesellschaft. Elemente einer soziologischennTheorie*. Frankfurt: Peter Lang.

9. Berger, P. 1981. *Auf den Spuren der Engel*. Frankfurt: Suhrkamp Verlag.

10. Durkheim, E. 1984. *Elementary Forms of the Religions Life*. Glencoe.

11. Giorgi, A. 1990. *Towards an integrated approach to the study of human problems*. *Saybrookreview*, 8: 111-126.

12. Good, W.J. 2005. *Religion Among the Primitives*. N.Y.: Basicbooks.

13. Greely, A. 1982. *Religion. A Cecular Theory*. London: V&G.

14. Luckman, Th. 1993. *Das Problem der Religion in der modernen Gesellschaft*. Freiburg: Peter Lang.

15. Maslow, A. 2008. *Religions, Values and Peak-Experiences*. N.Y.: W. W. Norton.

16. May, R. 1991. *The cry for myth*. N.Y.: W. W. Norton.

17. Parsons, T. 2007. *Durkheim on religion revisited: another look at the elementary forms of religion life?* N.Y.: W. W. Norton.

18. Soeffner, H. 1987. *Literaturbesprechung zu Schutz u. Luckmann: Strukturender Lebenswelt. Kolner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, H4: 800-802.

19. Waardenburg, J. 1987. *The study of religion in today's world*. Edinburgh: Clark.

20. Yinger, J.M. 2015. *Religion Society and the Individual*. N.Y.: Basicbooks.

Л.Г.Конотоп

РЕЛИГИОЗНОЕ СОЗНАНИЕ И СУБЪЕКТИВНОСТЬ: МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ

Статья посвящена анализу религиозного сознания, религиозного опыта в их взаимосвязи с субъективностью человека. Актуальность этой проблемы заключается в том, что современность Украины демонстрирует распространение нетрадиционных религиозных культов и движений. Поэтому особенно важным становится вопрос о формировании личностно-смысловой природы человека, его ценностей и смыслов, его ориентаций и жизненной направленности. В связи с этим вводится понятие «жизненного пространства» человека. Речь идет о возможности разработки методологии исследования религиозного сознания и религиозного опыта, раскрытие процессов формирования религиозного сознания как на индивидуальном уровне (в пределах человеческой субъективности), так и на уровне социума. Формулируется вывод, что современный религиозный опыт включает в себя как когнитивно-аффективный, так и регулятивный уровни. Исследование смысловой «загруженности» религиозного опыта предполагает тщательный анализ субъективности человека, его уникальной направленности и биографии, внутренних детерминант.

Ключевые слова: философия, религия, религиозный опыт, религиозное сознание, человек, личностно-смысловая природа, социум, духовность, ориентации, ценности.

L. Konotop

RELIGIOUS CONSCIOUSNESS AND SUBJECTIVITY: METHODOLOGICAL ASPECTS OF RESEARCH

Introduction. The article is devoted to the analysis of religious consciousness, religious experience in their relationship with human subjectivity. The urgency of this problem lies in the fact that the present of Ukraine demonstrates the spread of non-traditional religious cults and movements that, in some cases, they are destructive. **The aim and the tasks.** The issue of the formation of the personal-semantic nature of man, his values and meanings, his orientations and life orientation becomes especially important. In this regard, the concept of "living space" of a person is introduced. The following **research methods** were used: the method of historicism, the interdisciplinary method, the structural one, as well as the phenomenological and hermeneutic approaches. **Research results.** Undoubtedly, in one article it is difficult to reveal the multidimensionality of this problem, but it is possible to raise the question of the relevance of the study of modern religious consciousness. We are talking about the possibility of developing a methodology for the study of religious consciousness and religious experience, the disclosure of the processes of the formation of religious consciousness both at the individual level (within the limits of human subjectivity) and at the level of society. **Discussion.** The general methodology of research of religious consciousness, religious experience in different historical periods is the philosophical and social theory, which formulates the principles of comprehension of the development of society as a whole. The main methodological requirement in the study of religious consciousness is to consider the history of this phenomenon as part of the history of society. **Conclusion** is formulated that modern religious experience includes both cognitive-affective and regulatory levels. The study of the semantic "workload" of religious experience implies a thorough analysis of a person's subjectivity, his unique focus and biography, and internal determinants. In addition, religious experience is the "quintessence" of mental, cultural, social and other characteristics of man and society.

Keywords: philosophy, religion, religious experience, religious consciousness, man, personality-semantic nature, society, spirituality, orientations, values.